

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051.059
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору юридичних наук, професору
Зеліско Аллі Володимирівні

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА –**

кандидата юридичних наук, старшого дослідника
КОЧИНА Володимира Володимировича
на дисертацію

КУЗИК Вікторії Володимирівни
**«Правове регулювання членських відносин
у невідприємницьких товариствах»,**

поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дисертаційного дослідження Вікторії Володимирівни Кузик «Правове регулювання членських відносин у невідприємницьких товариствах» пояснюється тим, що нині до громадського сектору прикута неймовірна увага. Практика діяльності громадських об'єднань, благодійних фондів та інших формувань підтверджує теоретичні напрацювання щодо так званих «ринкових провалів» (*market failure*), а також демонструє величезну згуртованість Українського народу у боротьбі з агресором.

Разом з цим, неможливо забувати й інших проблем розвитку громадянського суспільства в Україні, зокрема: правова невизначеність щодо кінцевих бенефіціарних власників для організацій громадянського суспільства; майбутня адаптація законодавства до *acquis* ЄС; наступний розвиток регулювання окремих відносин (наприклад, фінансування будівництва, управління майном, волонтерство тощо).

Спеціальні наукові дослідження, що стосувалися цивільно-правового статусу невідприємницьких організацій, цивільно-правових проблем громадянського суспільства, а також європеїзації національного приватного права здійснили такі українські вчені як: Біляєв О. О., Борисова В. І., Васильєва В. А., Вітка Ю. В., Войцеховська Х. В., Галянтич М. К., Давидова Н. О., Добкіна К. Р., Дудорова К. Б., Жигалкін І. П., Зеліско А. В., Зозуляк О. І., Капталан І. М., Коверзнев В. О., Кривенко Ю. В., Кучеренко І. М., Лещенко Д. С., Литвин І. В., Літвіна О. Ю., Луць В. В., Майданик Р. А., Мандрика Л. М., Машуков Р. О., Менджул М. В., Парута Ю. І., Піддубна В. Ф., Плахіна І. В., Семчик В. І., Соловійов О. М., Спасибо-Фатєєва І. В., Тіхонова М. А., Ущапівська Л. В., Філатова Н. Ю., Фучеджі В. Д., Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Чепурнов В. О., Шпуганич І. І., Ятченко Є. О.; а також іноземні науковці, зокрема Anheier H., Ben-Ner A., Grundmann S., Hansmann H., Hemström C., Hondius F. W., Hopt K. J., Immenga U., Münkner H.-H., Then V.,

Van der Ploeg T. J., Verrucoli P., von Gierke O., von Hippel T., Walz W. R. та багато інших.

Так, непідприємницькі юридичні особи розуміються як учасники цивільних відносин, що створюються без мети отримання прибутку та наступного його розподілу між учасниками; конкретна мета створення розглядається як закладений в основу інтерес – підґрунтя для здійснення прав та обов'язків учасників цих відносин. У свою чергу, правова природа відносин у непідприємницьких товариствах та установах в Україні та державах-членах ЄС є приватноправовою, адже в основі їх створення лежить особисте немайнове право на свободу об'єднання (для непідприємницьких товариств) або правомочності власника щодо виділення майна (для установ); публічно-правові ознаки непідприємницьких товариств та установ формують відповідний статус для участі у публічних відповідних відносинах (державно-конфесійних, виборчих, щодо колективних угод, охорони громадського порядку тощо)¹.

Отже, загалом поділяємо науковий підхід до розуміння проблематики, її актуальності та напрямів дослідження В. В. Кузик.

Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в межах науково-дослідної роботи на тему «Правові проблеми здійснення майнових та особистих немайнових прав у умовах ринкової економіки» (номер державної реєстрації 0110U01557).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Наукові положення, висновки і рекомендації, що містяться в дисертації, мають належний ступінь обґрунтованості, що свідчить про гідне опрацювання дисертанткою в повній мірі відповідного емпіричного матеріалу, нормативно-правових актів України, судової практики, наукових праць.

Ознайомлення з роботою підтверджує використання дисертанткою як загальнонаукових, так і спеціально-наукових методів пізнання. Так, системний метод та метод аналізу дозволяє розв'язати питання місця членських відносин у системі цивільних правовідносин, а також їх внутрішню структуру. Догматичний та формально-юридичний методи є інструментарієм для розкриття стану нормативного встановлення відносин членства у непідприємницьких товариствах. Діалектичний метод забезпечив всебічний аналіз правової природи та структури членських правовідносин у непідприємницьких товариствах, у свою чергу логіко-семантичний метод – можливість визначення поняття та порядку сплати членських внесків у непідприємницьких товариствах. Як результат, за допомогою прогнозування сформульовані пропозиції і рекомендації з удосконалення чинного цивільного законодавства щодо відносин членства у непідприємницьких товариствах.

¹ Кочин В. В. Цивільні відносини у непідприємницьких товариствах та установах: теоретико-правові засади адаптації законодавства України до *acquis* ЄС: дис. ... д.ю.н. ... 12.00.03. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2021. С. 333.

Дисертаційне дослідження характеризується відповідним рівнем наукових узагальнень. Фундаментальність та комплексність роботи виявляється у всебічному та поступовому вивченні дисертантом предмету дослідження. Дисертація В. В. Кузик за своїм оформленням відповідає вимогам МОН України. Структура дисертації дозволяє послідовно досягнути поставлених завдань, пізнати об'єкт та предмет дослідження. Як результат, робота складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Хоча окремі завдання виокремлено як самостійні, вони все ж знайшли своє розв'язання у відповідних підрозділах дослідження. Загальний обсяг дисертації складає 191 сторінку. Список використаних джерел містить 202 найменування і викладений на 22 сторінках

Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження дає підстави для висновку, що текст дисертації в повному обсязі відповідає меті дослідження, а поставлені завдання автором успішно виконані.

У дисертації В. В. Кузик на підставі проведеного системного наукового дослідження висуває і обґрунтовує низку наукових ідей та теоретично-практичних конструкцій, сукупність і достатній рівень розробки яких дозволяють кваліфікувати цю працю як завершене наукове самостійне дослідження.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є кваліфікованою науковою працею, в якій визначено особливості членських правовідносин у непідприємницьких товариствах, а також напрацьовані наукові висновки і практичні рекомендації щодо вдосконалення чинного цивільного законодавства у сфері регулювання відносин членства у непідприємницьких товариствах.

У Розділі 1 «Цивільно-правові засади регулювання членства та членських внесків у непідприємницьких товариствах» дисертанткою розглянуто еволюцію та сучасний стан регулювання відносин членства у непідприємницьких товариствах; правові передумови формування відносин членства у непідприємницьких товариствах; а також поняття, види та порядок сплати членських внесків у непідприємницьких товариствах.

Підтримуємо позицію авторки, що розуміння інституту членства не було однаковим у різні історичні періоди і не характеризувалося достатнім врегулюванням, однак сьогодні, на наш погляд, воно є максимально містким за своїм змістом, та відповідно надає членам таких юридичних осіб значний спектр прав (с. 38).

Обґрунтованою є позиція, що інтереси у непідприємницьких товариствах у найбільш загальному вигляді, можуть бути двоякими:

1) інтереси немайнового характеру для отримання немайнових благ, як-от: релігійних, культурних, соціальних, екологічних тощо;

2) інтереси економічного характеру, які є інтересами споживчими і можуть мати майновий характер. Наприклад, отримання певних майнових благ для особистого споживання, що є характерним для споживчих товариств, обслуговуючих кооперативів тощо (с. 57).

Дисертанткою вірно вказано, що нормативна регламентація правового режиму членських внесків у громадських об'єднаннях та споживчих кооперативах характеризується диспозитивним підходом і, як наслідок, втілюється у визначення основних засад сплати членських внесків саме в локальних актах їх діяльності (с. 86). Разом з тим, залишилися за межами наукового дослідження решта непідприємницьких товариств (благодійні товариства, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, недержані пенсійні фонди тощо).

Розділ 2 «Теоретико-методологічні засади визначення членських правовідносин» присвячений дослідженню місця членських відносин у системі цивільних правовідносин та їх структура.

Викликає науковий інтерес твердження, що є сенс взяти до уваги при характеристиці саме немайнового аспекту сутності членських прав та їх спорідненості із управлінськими правами, що мають місце у корпоративних відносинах (с. 101), що може стати підґрунтям для наукової дискусії.

Авторка визначає членські відносини у непідприємницьких товариствах як відносини між членом та самим товариством щодо виникнення, здійснення та припинення членських прав. Це загальне визначення досліджуваного поняття, однак, наголошуємо, що закріплення на законодавчому рівні воно не потребує, а має залишатися на доктринальному рівні (с. 119), а далі у роботі пропонує відповідну нормативну регламентацію (права членів) у статті 85 ЦК України (с. 165–166).

У **Розділі 3 «Захист прав та відповідальність за невиконання обов'язків членів непідприємницьких товариств»** розглядаються способи та форми захисту прав членів непідприємницьких товариств, а також цивільно-правова відповідальність за невиконання обов'язків членами непідприємницьких товариств.

В. В. Кузик виділила певні усталені тези з приводу розуміння сутності визнання недійсним рішення загальних зборів юридичної особи загалом та непідприємницьких товариств, зокрема, його правових наслідків, а саме:

- рішення загальних зборів не є правочином, а за своєю правовою природою виступає корпоративним актом;

- застосування такого способу захисту як визнання недійсними рішень загальних зборів має своєю метою недопущення порушення та відновлення цивільних прав та інтересів;

- належність даного права виключно учаснику (члену), який не брав участі в загальних зборах або голосував проти оскаржуваного рішення, що виступає важливим моментом в контексті кола визначення осіб, що мають право на оскарження рішення загальних зборів

- до рішення загальних зборів застосовуються ті ж наслідки недійсності юридичних фактів у приватному праві, що й для інших юридичних фактів;

- визнання недійсним судом рішення загальних зборів товариства не може бути підставою для визнання недійсним договору, який укладений на підставі цього рішення, адже цим договором не порушуються права та законні інтереси учасника товариства (с. 132–133).

Також слушно наголошується, що основним наслідком зловживання суб'єктивними правами виступає втрата можливості у подальшому це право захищати (с. 158).

Науковою оригінальністю та значимістю відзначаються й інші висновки та положення дисертаційної роботи.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження В. В. Кузик полягає в тому, що полягає в тому, що викладені в дослідженні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – для подальшої розробки правового регулювання відносин членства у непідприємницьких товариствах; у правовій діяльності – з метою застосування отриманих результатів для удосконалення чинних законодавчих актів, які регулюють відносини щодо членства у непідприємницьких товариствах; у навчальному процесі – при викладанні дисципліни «Цивільне право України», «Корпоративне право», а також спеціальних дисциплін цивільно-правового циклу.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Детальне ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження В. В. Кузик, опублікованими працями за темою дисертації надає можливість зробити висновок, що основні результати дисертаційного дослідження викладено у 11 наукових публікаціях, з яких: 4 наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 7 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Оцінка змісту дисертації. Ознайомлення з дисертаційним дослідженням В. В. Кузик дозволяє висновувати, що робота характеризується авторськими результатами досліджень. Висновки, пропозиції та рекомендації, у тому числі й ті, що характеризують наукову новизну, одержані автором особисто.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело (список використаних джерел складає 202 найменувань), варто також відзначити опрацьовану автором судову практику, що одночасно підкреслює достовірність зроблених висновків.

Дисертаційне дослідження В. В. Кузик містить посилання на згадані автором у тексті джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; автором дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано повну й достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методики дослідження.

У дисертаційному дослідженні не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Позитивно оцінюючи в цілому дисертаційне дослідження Вікторії Володимирівни Кузик на тему «Правове регулювання членських відносин у непідприємницьких товариствах», слід зазначити, що окремі його положення, як і будь-якої іншої дисертаційної роботи, є спірними, що надає підґрунтя для

наступної наукової дискусії або потребує додаткової аргументації під час публічного захисту дисертації.

1. Потребує додаткового обґрунтування запропонована періодизація законодавчого розвитку, наукової думки та судової практики саме в частині еволюції інституту членства у непідприємницькому товаристві, вважаємо за можливе окреслити такі етапи розвитку вчення про досліджуваний інститут (с. 46–47), які у висновках узагальнюються через «етапи розвитку вчення» (с. 160).

Зокрема, йдеться про законодавче регулювання, наукову доктрину чи все ж розвиток судової практики (або в чому полягає їх зв'язок)?

2. Авторкою доводиться, що ступінь повноти прав стосовно товариства має абсолютний прояв у змісті корпоративних прав як сукупності майнових та немайнових прав учасників підприємницьких товариств, а також в усіченому вигляді представлений в членських правах як сукупності немайнових та окремих майнових прав, що обумовлені споживчо-інвестиційним інтересом членства, який, однак, реалізується в межах непідприємницького товариства (с. 26, 162).

Однак, як це співвідноситься з концепцією рівності прав та еволюцією розвитку відносин в юридичних особах?

3. У роботі відносини щодо сплати членських внесків кваліфікуються як цивільно-правове зобов'язання із застосуванням правових наслідків, які впливають із його невиконання, у тому числі ч. 2 ст. 625 Цивільного кодексу України, яка визначає міри цивільно-правової відповідальності за невиконання грошових зобов'язань (с. 27, 165).

Такий висновок потребує додаткового пояснення з огляду на інший негативний наслідок (виключення) (с. 165) та немайновий характер відносин, обґрунтований авторкою (с. 26).

Разом з тим, зазначені вище зауваження та дискусійні положення роботи не знижують в цілому високого наукового рівня дисертаційного дослідження В. В. Кузик.

Загальний висновок. Дисертація Кузик Вікторії Володимирівни на тему «Правове регулювання членських відносин у непідприємницьких товариствах» є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що у своїй сукупності мають значення для розвитку науки цивільного права, приватного права в цілому та правозастосовної практики.

Дисертація Кузик В. В. виконана і оформлена відповідно до вимог, встановлених Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), відповідає пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Здобувач Кузик Вікторія Володимирівна заслуговує на присудження їй освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент

провідний науковий співробітник
відділу проблем приватного права
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
кандидат юридичних наук,
старший дослідник



Володимир КОЧИН

підпис «ЗАСВІДЧУЮ»
заступник директора з загальних питань
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України

Тетяна ВІНОКУРОВА